

HUMÁNNÍ GEOGRAFIE

I. ročník

REGIONY, REGIONALIZACE

...počet různě vymezených hranic pro jeden daný region je druhou mocninou množství konzultovaných geografů...

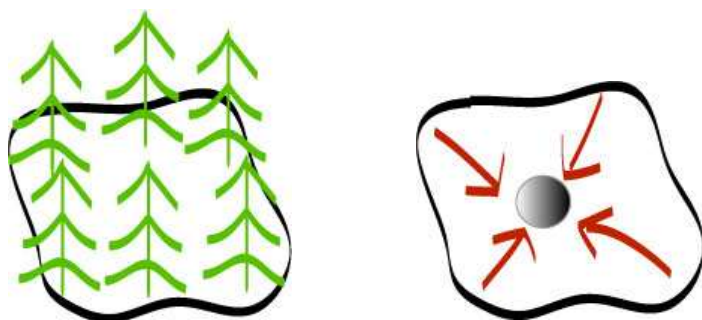
Region je oblast vykazující nějaký druh jednotnosti nebo vnitřního organizačního principu, který ji vyděluje oproti jiným regionům. Problematiku regionů nelze zužovat na pouhé ohraničování (vymezování) regionů. Je rozbořením formování regionů, integračních procesů, vztahů mezi středisky a zázemím, hierarchizací středisek a funkčně specializovaných regionů.

Typy regionů

Mezi regiony definované na základě **jedné charakteristiky** patří např. oblasti vymezované na základě nadm. výšky (nížiny, pahorkatiny, apod.). Regiony mohou být definovány i na základě **více charakteristik** - např. problémové oblasti města definované na základě míry nezaměstnanosti, výše kriminality a podílu špatného bydlení.

Regiony definované na základě **komplexní** charakteristiky jsou chápány jako výsledky složitých vztahů mezi přírodními a humánními (společenskými) charakteristikami (*pozn: V této souvislosti vyvstává otázka tzv. přirozených regionů. Přirozené regiony byly předmětem četných debat v rámci geografie. Diskutovalo se o tom, zda reálně existují či nikoliv. Skupina přívrženců tvrdila, že úkolem geografie je vymezit jejich hranice na zemském povrchu. Druhá skupina geografů tvrdila, že regionální struktura je vždy vytvářena geografem pro potřeby konkrétního výzkumu*).

V rámci geografie lze vymezit objektivní a subjektivní přístup k regionům. **Objektivní** pojetí je starší a souvisí s myšlenkou, že přírodní prostředí ovlivňuje lidské a ekonomické prostředí. Usiluje o vymezení přírodních regionů. Region je zde chápán jako jednotka reálně existující. **Subjektivní** pojetí chápe region jako abstrakci či model umožňující studovat území, které by se muselo zkoumat buď souhrnně či po místech, bodech.

obr. 1: Schema homogenního (formálního) a nodálního (funkčního) regionu

Formální regiony jsou vymezovány na základě podobných vlastností jevů náležejících danému regionu. Jejich znakem je vnitřní stejnorodost. **Nodální** (nodus = uzel) či **funkční** regiony jsou vnímány jako prostorový systém založený na interakci mezi centrem (jádem, ohniskem, core, node, focus) a jeho zázemím (hinterland). Jsou dynamické a mohou se měnit.

Nodální oblasti formující se kolem určitých jader, např. velkých měst, jsou různorodé. Nodální oblast obsahuje centrum sbírající či rozdělující proudy látek, energií či informací. Hranice nodální oblasti jsou vymezeny na základě převažujících translokačních proudů; probíhají v místech, kde se svazky s jedním centrem stávají slabšími v porovnání se svazky s centrem sousedním.

(jako **spádová oblast** je označována oblast s nejsilnějšími/nejintenzivnějšími vazbami s jinými oblastmi - migrační proudy, dojíždka, apod.; **zázemím** je obvykle nazýváno území ekonomicky tíhnucí k hospodářskému centru, periferní část nodální oblasti. Jako hinterland/zázemí byla často

označována sféra vlivu přístavu, ze které je soustředován materiál či zboží určené k exportu a naopak, ve které se distribuuje importované zboží. V obecnějším smyslu tedy označuje sféru vlivu jakéhokoliv sídla - viz teorie centrálních míst).

Fyzický – přírodní region je výsledkem geologických a geomorfologických procesů působících po dlouhou dobu. Tyto procesy vytvářejí přírodní krajinu a přírodní regiony. Přírodní regiony se však v současné společnosti stávají stále méně významnými, ačkoliv sehráli důležitou roli jako prostředí pro lidské aktivity a spoluvytvářeli pocit identifikace a regionální identity. Přirozené hranice jako hory či řeky dodnes tvoří hranice regionů, které už však po dlouhém vývoji fungují na jiném základě. Při studiu přirozených regionů jsou zkoumány především vertikální vazby.

Ekonomický-funkční region je analytickou definicí – vychází z přístupu definovat region jako funkční jednotku fungující skrze efektivní ekonomické chování lidí. Např. v klasické teorii centrálních míst je region definován podle své pozice na ose mezi centrálním místem a periferií, centrálním místem a zázemím. V tomto smyslu je region orientovaný na produkci, heterogenní a horizontální.

Politický-administrativní region je normativní definicí regionu jako socio-politické interpretace. Pro stát je výhodné decentralizovat území do malých jednotek a řídit je skrze politickou reprezentaci. Role této definice se zvýšila v moderní společnosti. Regiony jsou důležitými úrovněmi ekonomických intervencí či politických regulací. Je to oblast, v rámci které se odehrávají politické debaty a akce.

Socio-kulturní region je komplexní definicí. Tradičně byly tyto regiony definovány jako umístění skupin lidí s podobnou lingvisticko-kulturní charakteristikou a socio-kulturními praktikami spjatými s určitým územím. To znamená, že bylo možné mluvit umístěné občanské společnosti, etnických regionech či homogenních kulturních regionech, kde lidé sdílejí společnou vizi regionu. Kvůli migraci a smíšené identitě moderní společnosti je toto pojetí v současné době a v postmoderní společnosti nemožné. Současný socio-kulturní region je prostředím pro sociální interakce, místo setkávání lidského faktoru a sociální struktury.

„Použití“ regionu v geografii

Regiony jako **pokrytí** určitého prostoru nám slouží ke zjednodušení složité reality. Řeší se tak problém rozdělení určité složité oblasti na několik dílčích, lépe uchopitelných a popsatečných. Tento přístup je srovnatelný např. s historií. Historikové používají určité historické periody – středověk, renesance, apod. k tomu, aby strukturovali svá studia, stejně jako geograf předmět svého výzkumu strukturuje prostorově.

V některých případech region slouží jako **vzorek**. Používáme události, procesy odehrávající se na úrovni regionu k osvětlení procesů probíhajících ve větším měřítku.

Při chápání regionu jako **analogie** používáme jednoho regionu k přiblížení regionu jiného.

Regiony také mohou mít funkci **modulátorů**, tj. jejich struktura (ekonomická či společenská) výrazně ovlivňuje jejich další vývoj, přijímání nových trendů. Takto jsou regiony chápány mj. v regionálních ekonomických modelech.

Institucionalizace regionu

Regiony nejsou trvalé struktury – jsou časově omezené. Jsou součástí trvale probíhajícího systému prostorové transformace – vznikají, trvají a zanikají. Tomuto procesu se říká institucionalizace regionů. Lze jej rozdělit na 3 fáze – územní vymezení, symbolické vymezení regionů a institucionální.

Regiony evidentně vyžadují nějaký **typ hranic** – nemusí to však být nutně přesné linie, jak je tomu u státních hranic. V různých měřítcích jsou hranice různé.

Státní hranice jsou příkladem viditelných hranic nějakého regionu. Stejnými hranicemi mohou být linie neviditelné založené na kulturních či symbolických principech.

Hranice nicméně nejsou pasivními oddělovači sociálních entit. Jedinci je využívají pro vyjádření exkluze a inkluze – my a oni a tím posilují vědomí sounáležitosti k nějaké identitě.

Hranice mají dvojí roli – stabilizují prostor pro ty, kdo žijí uvnitř a zároveň pro ty vně. Hranice jsou sociálními konstrukcemi, které si vytvořili lidé – k vyjádření moci nad nějakým územím či pro sociální rozdělení. Někdy

Symbolické vymezení je nezbytné pro získání identity regionu. Patří sem např. pojmenování, které umožňuje, aby se region stal předmětem politických či akademických debat či každodenního „používání“ v řeči. Politické elity nálepkují konkrétní či symbolické krajiny, aby je rozdělily, kontrolovali.

Nepatří sem pouze jména, ale i jiné prvky jako prapory, loga, rituály. Symbolismus se často stává nezbytnou součástí nacionalismu.

Hranice a symboly jsou důležité pro vytváření regionů, ale potřebné jsou i **instituce** (politické, ekonomické a kulturní) nebo dokonce formální organizace (administrativa) schopné obnovovat územní celistvost regionu a jeho symboliku. Některé instituce mají dlouhou životnost (firmy, vzdělávací zařízení, média, úřady) některé kratší (kulturní události). Některé instituce jsou úzce svázané s daným územím (vojsko, policie) jiné poněkud volněji (školy, média).

Hierarchie (nodálních) regionů

Například Hampl (1996) rozeznává šest hierarchických úrovní regionu:

lokální úroveň – odpovídá jednotlivým sídelním útvarům s dominantní obytnou funkcí doplněnou vybranými prvky práce a služeb. Sídla, resp. obce jsou převážně vztahově neuzavřené celky (silná vyjíždka a dojíždka za prací a službami) – v minulosti byly ovšem vztahově uzavřené s vnitřní polaritou (sídelní útvar a zemědělské a lesní zázemí).

mikroregionální úroveň – odpovídá elementárním nodálním regionům a z hlediska každodenního pohybu obyvatel jde o relativně uzavřené vztahové jednotky. Polarita střediska a zázemí je klíčovým integračním faktorem a je spojena s územní dělbou práce: koncentrace obyvatel a především pracovních příležitostí a obslužných funkcí ve středisku na jedné straně a obytných funkcí a primárních aktivit v zázemí na straně druhé. Propojení obou částí je realizováno každodenní dojíždkou za prací a službami.

vyšší regionální úroveň – odpovídá relativně velkým regionům (makroregiony v rámci státu) s výrazným velkoměstským centrem. Polarita jádra a zázemí je v podstatě obdobou základních nodálních regionů, byť ve složitější a komplexnější variantě – jádro má často charakter areálu, v rámci makroregionu existuje určitá hierarchie středisek. Vztahová uzavřenost se týká dlouhodobějších pohybů obyvatelstva – migrace, studium na vysokých školách, a částečně i vazeb mezi podniky či institucemi (výrobní kooperace, dosah regionálních bank, regionálních médií, apod.).

národní úroveň – odpovídá úrovni národních států na níž dochází k relativní (a stále snižované) uzavřenosti většiny ekonomických a kulturních vazeb. Dochází zde také k formování celé hierarchie nodálních středisek, ale i metropolitních areálů. Jádrem jsou hlavní a vedlejší metropolitní areály spojené navzájem koncentračními osami.

nadnárodní (subglobální) úroveň – odpovídá velkým geografickým útvarům např. západoevropský „modrý banán“, povodí Gangy).

globální úroveň – např. dělení bohatý sever vs. chudý jih.

Související literatura

- HAGGETT, P. (2001): Geography: A Global Synthesis. 672 s.
- HAMPL, M. (1996): Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Praha, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy. 395 s.